

ADORJÁNI PANNA

EGY ÜGY ELŐSZOBÁJA

*A Pussy Riot: A Punk Prayer*¹ című dokumentumfilm kapcsán

■ 2012. február 21-én öt nő lépett be a moszkvai Megváltó Krisztus-székesegyházba. Levették a kabátjukat, színes balaclavákat húztak a fejükre, hogy az oltár előtt ugrándozva, a levegőbe bokszolva és keresztet vetve elénekeljenek egy punk imát.² A performanszot azonban alig egy perc múlva örök szakították félbe, és az elkövetőket kitessékelték a templomból. Az egyház nyomására a hatóságok pár nappal az eset után büntügyi eljárást indítottak az akció résztvevői ellen, akik közül hármat – a 24 éves Marija Aljohinát, a 22 éves Nagyezsda Tolokonnyikovát és a 29 éves Jekatyerina Szamucevicset – le is tartóztattak. A vallási gyűlölet által motivált garázdasággal vádolt nőket a tárgyalás során két év letöltendő börtönbüntetésre ítélték, amelyet később Szamucevics esetében felfüggesztett büntetésre változtattak.

Aljohina, Tolokonnyikova és Szamucevics a Pussy Riot elnevezésű művészeti csoport tagjai, akik performanszaikban punkzenét használnak. Az anonim együttes minden megnyilvánulása politikai, nézeteket illetően a feminizmus és LGBT-jogok³ képviselői, akik vehemensen támadják a Vlagyimir Putyin-féle autokrata és szexista kormányt, az állam és egyház szoros viszonyát, illetve az ortodox egyház patriarchális gondolkodásmódját. Flashmobszerű események lényege, hogy élénk színű ruháikban (a balaclavák mellett színes harisnyát és ruhát hordanak a tagok) meglepetésszerűen jelennek meg a város különféle pontjain, és adják elő provokatív szövegű punkdalaikat.

A három nő letartóztatása nemzetközi figyelmet kapott: az Amnesty International lelkiismereti foglyoknak minősítette őket, a Free Pussy Riot csoport⁴ pedig több emberjogi szervezettel karöltve a mai napig küzd a nők szabadlábúra helyezéséért. Világszerte szólalt fel érdekükben Yoko Onótól Maddonnán keresztül a német parlament mintegy százhusz tagjáig szinte mindenki, aki

nek hangja van, petíciókat írtak alá, tüntetéseket szerveztek, és válaszként újabb – talán még provokatívabb – performanszok születtek.⁵ A nemzetközi nyomás viszont az elítéltek sorsát illetően semmilyen hatást nem ért el: a letartóztatott tagokat annak rendje és módja szerint bebörtönözték. Az elítéltek és ügyvédek által koncepciósnak minősített lejárattal láthatóan előre megírt forgatókönyv szerint történt, és zavartalanul folyt le.

A széles körű figyelem és hirtelen jött népszerűség egyik terméke a 2013-ban bemutatott dokumentumfilm, amely a letartóztatás köré szerveződve mutatja be a tárgyalást, az elítéltek előéletét, családjait és az orosz közéleti kontextust. A tapasztalt dokufilmrendező Mike Lerner és az orosz filmes Maxim Pozdorovkin rendezte film sikerrel vezeti be a nézőt ebbe az igen komplikált történetbe, és próbálja azt egységes történetté alakítani. És bár tisztességes távolságból és ujjal mutogatás nélkül ismerteti azokat az eseményeket, amelyeket a történet releváns részeinek tart, pontosan az organikus hajszolása által lesz mégis hiányosság. Eleve problematikus lehet a film bemutatásának időpontja és a történetek ideje közötti közelség, hiszen egy még lezáratlan esetet dolgoz fel, amelyhez a film elkészülése óta számos újabb fejlemény kapcsolódik, és feltételezhető, hogy teljesebb képet majd csak a szabadlábúra helyezés után alkothattunk róla.

A lezáratlanságból adódik a film másik gyengéje: az érintettek nézőpontjának teljes hiánya. Aljohina, Tolokonnyikova és Szamucevics ugyan felszólalnak a tárgyalások alatt, és a kamera a szünetekben is figyeli őket, ahogyan egymás között beszélnek, de speciális helyzetükből adódóan nem lehetett őket külön-külön és egy neutrális térben megszólaltatni. Ehelyett beszél a család, de a családokból is csak egy-egy apa és anya, meg itt-ott egy férj vagy egy ba-

rát – az egész családot nem látni, és azt sem tudjuk meg, hogy miért nem nyilatkozik mindenik szülő vagy mindenik élettárs. Szülői szemszögből ismerjük meg a nők múltját is, és azt, hogy ők hogyan fogadták lányaik radikális megnyilvánulásait. Kérdés viszont, hogy mennyire releváns ez a szempont az érintettek megszólaltatása nélkül, különösen ha tudatában vagyunk annak, hogy később, már a börtönből nyilatkozva, Tolokonnyikova elítélte férjét, Pjotr Verzilovot azért, amiért illetéktelenül több ízben is a csoport nevében nyilatkozott.⁶ Azt a Verzilovot, akit a dokumentumfilm mintegy az elítéltek és a Pussy Riot cinkostársaként tüntet fel.

Ha még mélyebbre ásunk a Pussy Riot-históriában – és hála a nemzetközi figyelemnek van hova ásni az oroszul nem tudóknak is –, még több izgalmas részletet tudhatunk meg, amelyről a filmben szó sem esik. Példaként szolgáljon Szamucevics ítéletének enyhítése, amely a film szerint egy új ügyvéd felfogadásának köszönhető, aki képes bebizonyítani, hogy a védenca nem vett részt a szóban forgó bűncselekményben, hiszen – ahogy a videók is tanúsítják – az örök elfogták, még mielőtt elővehette volna a gírtárját. Egy 2012 végén a *New Republic* című folyóiratban megjelent cikkben viszont Julia Ioffe rávilágít a látszólagos happy enddel végződő történet árnyoldalára: a felmentés által ugyanis Szamucevics hallgatólagosan egyetért az ítésekkel, miszerint valóban törvényt sértés történt a székesegyházban, amelyért ő nem, de két társa felelősségre vonható. Ez a fordulat semmissé teszi azt az álláspontot, amelyet azelőtt mindhárman képviseltek: „a bírósági eljárás ignorálását és törvényességének tagadását”.⁷

A belső konfliktusokra, az eljárás milyenségének vizsgálatára, a jogi képviselők megkérdezésére nincs idő a filmben, ahogy a performansz mint politikai megnyilvánulás kontextusba helyezését is csak érintik az alkotók. Ezt a hiányt kompenzálják némiképp azok a hangulatfelvételek, amelyek a helybeli reakciókat (prót és kontrát) örökítik meg. Ami tehát marad, az egy korrekt módon berendezett előszobája a Pussy Riot-ügynek, egy olyan tér, ahol a látogató még büntetlenül visszafordulhat. Aki viszont beljebb merészkedik, annak nehezebb (volna) a dolga, és talán pont ezért látunk csak annyit, amennyit. Ugyanakkor az is tény, hogy kissé elsietett dolog volt ilyen hamar lefogatni egy olyan dokumentumfilmet, amely mégiscsak a teljességet tűzi ki célul – azt, hogy ez lesz a dokumentumfilm.⁸

A Pussy Riot-jelenség feldolgozása több szinten történik, ezek közül talán a legévi-

densebb és számomra a legizgalmasabb a művészet és önkifejezés szabadságának problémája a kortárs Oroszországban. A film egyik jelenetéből megtudjuk, hogy a performansz helyszínéül szolgáló Megváltó Krisztus-székesegyházat 1931-ben felrobantották, és helyette a téren uszoda működött – a jelenlegi templomot 1994-ben kezdték el építeni. A Pussy Riot alig egyperces ugrándozása az oltár körül eltörpül a kommunista rezsim dinamitos performansza mellett, ahogyan a radikalitását illetően a punk ima sem tartozik a legelvetemültebbek közé.

Bár a performansz mint gesztus izgalmas, mégis érdemes magát a dolgot közelebbről megvizsgálni. A *Szűzanya, zavard el Putyint* című punk ima az orosz államfőt célozza meg, apropójául pedig a közelgő választás szolgált.⁹ A dal refrénje Szergej Rahmanyinov *Ave Mariájának* parafrázisa: az imádkozók Szűz Máriához könyörögnek, hogy zavarja el Putyint, illetve hogy legyen ő is feminista. Az első két versszak az egyház kritikája: szóba hozzák nemcsak a klérus patriarkális magatartását (a nők inkább csak szüljenek), de a homofóbiájukat is (a gay pride-ot leláncolva üldözik el Szibériába), sőt az ortodox egyház főszentjeként egyenesen a KGB-t jelölik meg. A második két strofa pedig az államról szól, amelynek „rohadt diktátorait” és azok fekete limuzinos „keresztútját” maga az egyház szentesíti, az emberek tehát jobban tennék, ha Putyin helyett inkább az Istenben hinnének.

Mind az egyházhoz, mind pedig az államhoz a rohadás, sőt a fekália képei kapcsolódnak, amelyet tisztaságával ellenpontoz a megidézett Szűz Mária, aki a tüntetők védőszentjévé lesz. Ugyanez a kontrasztosítás szervezi a zenei struktúrát is, ahogy az orosz romantika eleganciája és a vallásos témából adódó magasztosság ütközik a kommersz zene egyik legnyersebb műfajával. A *Szűzanya, zavard el Putyint* című punk dal egy nem konvencionális értelemben vett ima (ahogyan azt az alkotók is jelölik), az egyház és állam intézményében mélyen csalódott egyének művészi megnyilatkozása, amely nem szükségképpen kívánja megsemmisíteni a megnevezett intézményeket. A protestálás belülről történik, mintegy a hívő szemszögéből (a helyszín sem véletlenül az oltár, a templom legszentebb része), és ilyen módon nemhogy nem minősülhet blaszfémianak, hanem megszentesül és valóságos imává válik, olyan könyörgéssé, amely nemcsak rituálisan, de tartalmilag is jelentéssé. A performansz legszubverzívebb pillanata tehát maga a határátlépés, vagyis az, ahogyan egy az orto-

dox szabályok szerint szabálytalan ima mégis a liturgia részévé válik.

Az ima integrálódása egy képzeletbeli szertartásba csakis valamely közös nyelv használatával történhet meg, ez a *lingua franca* pedig nem más, mint maga a teatralitás, amely ugyanolyan mértékben sajátja a performansznak, mint az ortodox liturgiának, azzal a különbséggel, hogy

míg az előbbi reflektáltan viszonyul ehhez a formához, az utóbbi tagadja azt. Ugyanez a narratíva folytatódik a kirakatper alatt is, ahol bár az elítéltek bevallottan játszanak, az ítélőszék komolyan veszi magát. A különbség csak annyi, hogy míg a performansz esetében a játéknak egyszer csak vége van, a hatalom teatralitása végtelen.

■ JEGYZETEK

1. *Pokazatelnyy protsess: Istoriya Pussy Riot* (2013). Rendezte Mike Lerner, Maxim Pozdorovkin.
2. A performanszról a csoport videót töltött fel a YouTube internetes videómegosztó portálra a következő címmel: Punk ima „Szűzanya, zavard el Putyint” Pussy Riot a székesegyházban. Lásd <http://www.youtube.com/watch?v=GcasuaAczKY>, a letöltés ideje: 2013. július 25.
3. Ahol az LGBT rövidítés a leszbikus, meleg, biszexuális és transznemű egyénekre vonatkozik.
4. Lásd a honlapot: <http://freepussyriot.org/about> (A letöltés ideje: 2013. július 25.)
5. A nemzetközi támogatásról átfogó lista olvasható a csoport angol nyelvű Wikipédia-oldalán: http://en.wikipedia.org/wiki/Pussy_Riot#International_support (A letöltés ideje: 2013. július 25.)
6. Tolokonnyikova nyilatkozatáról bővebben ír az ANIMAL című portál. (http://www.animalnewyork.com/2012/jailed-pussy-riot-disown-quasi-conman-pyotr-verzilov/?utm_source=feedburner&utm_medium=feed&utm_campaign=Feed%3A+animalnewyork+%28ANIMAL%29, a letöltés ideje: 2013. július 25.)
7. Julia Ioffe: *Is Pussy Riot Breaking Up?* New Republic, 2012. október 10. (<http://www.newrepublic.com/blog/plank/108422/pussy-riot-breaking>, a letöltés ideje: 2013. július 25.)
8. Lásd a dokumentumfilm honlapját: <http://www.hbo.com/documentaries/pussy-riot-a-punk-prayer/index.html> (A letöltés ideje: 2013. július 25.)
9. A dal angol fordítását leközölte a Freepussyriot.org portál: <http://freepussyriot.org/content/lyrics-songs-pussy-riot> (2013. július 25.) Az orosz eredeti megtalálható a Pussy Riot által publikált YouTube-videó leírásában.

